

شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان: مطالعه موردی دانشگاه‌های فنی و مهندسی شهر تهران

احمدرضا شاه‌علی^۱، مهدی اسدی^۲، محمدامین کدخدازاده^۳

چکیده

هدف: تربیت سیاسی فرایندی است که به افزایش مهارت‌ها و قابلیت‌های شهروندان برای تأثیرگذاری در سرنوشت سیاسی و اجتماعی خود و جامعه منجر می‌شود. لذا شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی شهروندان حائز اهمیت است. دانشجویان بخش مهمی از شهروندان در زمینه فعالیت سیاسی و اجتماعی به شمار می‌آیند؛ لذا شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی این قشر، اهمیت دارد. مسئله اصلی این پژوهش، شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان و سنجش میزان تأثیر هر یک از این عوامل بوده است. **روش:** این پژوهش با روش پیمایش و استفاده از ابزار پرسشنامه انجام شده است. با استفاده از روش نمونه‌گیری سیستماتیک، از بین دانشگاه‌های فنی و مهندسی تهران، دو دانشگاه دولتی و دو دانشگاه آزاد اسلامی انتخاب و تعداد ۳۸۴ نفر از دانشجویان به عنوان نمونه انتخاب شدند. به منظور مقایسه داده‌ها، از روش درصدگیری و محاسبه میانگین و برای تعیین تأثیر متغیرها و تعمیم نتایج به جامعه آماری و سنجش تأثیر متغیرهای مورد بررسی از آزمون تی استیودنت تک‌نمونه‌ای استفاده شده است. **یافته‌ها:** عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان، شناسایی و میزان تأثیر این عوامل در قالب ۱۰ شاخص سنجیده شده است. **نتیجه‌گیری:** یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد چهار شاخص خصلتهای فردی، خانواده، رسانه‌های جمعی و تحولات بین‌المللی، تأثیر معناداری بر تربیت سیاسی دانشجویان دانشگاه‌های فنی و مهندسی دارد و سایر شاخصها تأثیر معناداری ندارند. **واژگان کلیدی:** تربیت سیاسی، دانشجویان، رفتار سیاسی، دانشگاه، شهروندی.

دریافت مقاله: ۹۹/۰۹/۲۷؛ تصویب نهایی: ۰۰/۰۱/۱۸.

۱. دکتری مدرسی معارف اسلامی، گرایش انقلاب اسلامی، استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه علم و صنعت (نویسنده مسئول). نشانی: تهران؛ رسالت، خیابان هنگام، خیابان دانشگاه، دانشگاه علم و صنعت ایران، گروه معارف اسلامی. / نامبر: ۰۲۱۷۷۴۹۱۲۲۷ /

Email: shahali@iust.ac.ir

۲. دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، استادیار گروه مطالعات اجتماعی مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

۳. کارشناس ارشد علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد الکترونیکی.

الف) مقدمه

تربیت سیاسی بخشی از فرایند توسعه سیاسی و مهم‌ترین سازوکار برای شهروندسازی به شمار می‌آید که برای برقراری حاکمیت و وحدت ملی، نقشی اساسی ایفا می‌کند (برزگر و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰). در حقیقت؛ در فقدان تربیت سیاسی، شهروند فعال و آگاه به حقوق و مسئولیتها تحقق نمی‌یابد و بدون چنین شهروندی هم نمی‌توان از مردم‌سالاری و استمرار آن و انسجام اجتماعی سخن گفت.

تربیت سیاسی با جامعه‌پذیر کردن شهروندان و گروههای اجتماعی، می‌تواند سازوکار مهمی برای اتصال و پیوند دولت و ملت و انسجام اجتماعی باشد و در جلوگیری از گسترش بحرانهای اجتماعی، مانند بحران وفاق اجتماعی، بحران انسجام، بحران مشروعیت سیاسی و واگرایی سیاسی و اجتماعی ایفای نقش کند (همان: ۲۷). هرچه تربیت سیاسی در جامعه‌ای با کیفیت بهتری انجام گیرد، حوزه‌های عمومی توسعه بیشتری می‌یابند و جامعه به یاری شهروندان فعال و تربیت‌یافته خود، توفیق بیشتری در استقرار نظام دموکراتیک خواهد یافت.

سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان دانشگاههای فنی و مهندسی شهر تهران کدام است؟ و میزان تأثیر هر یک از این عوامل تا چه میزان است؟ متغیر مستقل، شاخصهای ده‌گانه‌ای است که با توجه به تعریف تربیت سیاسی، بر این مفهوم تأثیرگذار شناخته شده‌اند و متغیر وابسته، بینش و گرایش و رفتار سیاسی دانشجویان دانشگاههای فنی و مهندسی است که با عنوان تربیت سیاسی از آن یاد می‌شود.

ب) روش تحقیق

در این پژوهش از روش پیمایش استفاده شده است. برای گردآوری داده‌ها در روش پیمایش از ابزار پرسشنامه به صورت پرسشنامه ساخت‌دار و محقق‌ساخته (با تلفیقی از انواع سؤالهای بسته) و بر اساس شاخصهای اثرگذار بر تربیت سیاسی استفاده شده است. این شاخصها در قابل دو نوع سؤال عمومی و تخصصی مورد پرسش قرار گرفته‌اند؛ سؤالات عمومی، اطلاعات فردی را مورد پرسش قرار داده و سؤالات تخصصی به سنجش شاخصهای مؤثر بر تربیت سیاسی پرداخته است. برای سنجش این شاخصها از طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت استفاده شده است. همچنین به منظور مقایسه داده‌ها، از روش درصدگیری به همراه جدول فراوانی داده‌ها و میانگین و برای تعیین تأثیر متغیرها و تعمیم نتایج به جامعه آماری و سنجش

تأثیر متغیرهای مورد بررسی از آزمون تی استیودنت تک‌نمونه‌ای استفاده شده است. تمامی محاسبات آماری در محیط نرم‌افزاری اس.بی.اس.اس انجام شده است.

۱. جامعه آماری تحقیق

جامعه آماری این تحقیق را دانشجویان مقطع کارشناسی در چهار دانشگاه فنی و مهندسی شهر تهران (دو دانشگاه دولتی و دو دانشگاه آزاد) با مجموع ۱۸۰۰۰ نفر، تشکیل داده‌اند. از آنجا که امکان مطالعه همه افراد جامعه آماری عملاً وجود نداشت، حجم نمونه مورد مطالعه بر اساس فرمول کوکران محاسبه شد که حجم نمونه محاسبه شده با حجم نمونه ذکر شده در جدول مورگان - کرجسی یکسان است. لذا با استفاده از روش نمونه‌گیری نظام‌مند، از بین دانشگاه‌های فنی و مهندسی تهران، دو دانشگاه دولتی و دو دانشگاه آزاد اسلامی انتخاب و تعداد ۳۸۴ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند.

۲. پایایی

در پیش‌آزمون ۲۰ پرسشنامه برای بررسی پایایی در بین جامعه آماری توزیع و جمع‌آوری شد و به روشهای مختلف تک‌تک سؤالات و کل پرسشنامه ارزیابی شد. بررسی پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ، نشان داد که ضریب همبستگی بین سؤالات ۰/۹۲۴۲ است و حکایت از پایایی بالای سؤالات پرسشنامه داشت. به دلیل اینکه سؤالات پرسشنامه با طیف لیکرت طراحی شده و در واقع از نوع نگرش سنج می‌باشند، مناسب‌ترین روش برای محاسبه پایایی، ضریب آلفای کرونباخ است.

از طرف دیگر، بررسی وضعیت هر یک از سؤالات پرسشنامه به منظور سنجش همسانی درونی سؤالات نشان داد که حذف سؤالات موجب افزایش یا کاهش چشمگیر در ضریب پایایی پرسشنامه نیست. بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که سؤالات پرسشنامه مورد استفاده، از همسانی درونی خوبی برخوردارند.

جدول ۱: ضرایب پایایی سؤالات پرسشنامه (گروه‌ها) به تفکیک شاخصهای مورد بررسی

شاخصها	آلفای کرونباخ	آلفای کرونباخ (کل)
خصیله‌های فردی	۰/۸۴۵۷	۰/۹۲۴۲
گروه‌های مرجع	۰/۹۲۵۶	
مراکز آموزشی	۰/۸۹۴۳	
رسانه‌های جمعی	۰/۷۹۶۲	
نهادهای سیاسی و اجتماعی	۰/۸۶۱۵	
نهادهای دینی	۰/۶۹۸۱	
حکومت	۰/۷۲۴۵	

ج) پیشینه تحقیق

فورنیه- سیلوستر (۲۰۱۴) در مقاله «تربیت سیاسی»، تربیت سیاسی را لازمه تربیت شهروندی می‌داند. پاچو (۲۰۱۴) نیز در مقاله‌ای با عنوان «ضرورت تربیت سیاسی» معتقد است آنچه در جامعه بر زندگی ما حاکم است، سیاست است و به همین سبب، به اهمیت مطالعات سیاسی در نظام دانشگاهی اشاره می‌کند.

کنه و اسپورته (۲۰۰۸) در مقاله «توسعه شهروندان» که با بررسی تأثیر یادگیری مدنی دانشجویان برای مشارکت سیاسی و اجتماعی همراه بوده است، به این نتیجه رسیدند که گفتگوهای آزاد میان دانش آموزان و معلمان درباره موضوعات و فرایندهای سیاسی، منجر به افزایش دانش و علاقه آنان برای مشارکت سیاسی و اجتماعی شده است. همچنین دانش آموزانی که به طور معناداری تمایل به مشارکت سیاسی دارند، هم در مسائل اجتماعی آزموده ترند و هم آمادگی بهتری برای مشارکت سیاسی و اجتماعی واقعی دارند. کیوسیس و مک‌دویت (۲۰۰۸) نیز در پژوهشی با عنوان «برنامه‌ریزی برای توسعه مدنی»، بر اهمیت آموزش برای تربیت سیاسی دانش آموزان و دانشجویان تأکید دارند و ایجاد آمادگی برای این افراد به منظور مشارکت سیاسی و اجتماعی را در یک فرایند آموزشی امکان‌پذیر می‌دانند. تومی (۲۰۰۶) نیز در مقاله «ساخته شدن هویت ملی از دوره آموزش ابتدایی»، برای تربیت سیاسی و اجتماعی دانش آموزان و دانشجویان، آموزش مدنی، سیاسی و اجتماعی را در سطح تحصیلات عالی لازم می‌داند.

در پژوهش‌های داخلی نیز برزگر و همکاران (۱۳۹۸) در بررسی اهداف، سازوکارها و بایسته‌های تربیت سیاسی، در صدد پاسخ به این دو پرسش اصلی بوده‌اند که: تربیت سیاسی چیست و اهداف، سازوکارها و بایسته‌های روشی تربیت سیاسی در ایران چگونه است. برای پاسخ به پرسش اول، در چارچوب رویکردی پدیدارشناسانه با بررسی دیدگاه‌های مختلف، مفهومی کلی از تربیت سیاسی ارائه شده و در پاسخ به پرسش دوم، از روش تحلیل منطقی فرارونده یا تحلیل استعلایی استفاده شده است. یافته‌های پژوهش، بیانگر این است که تربیت سیاسی فرایندی است که از طریق آن، مشروعیت حاکمیت، قانون‌مداری، گفت‌وگو، بهبود زندگی و شکوفایی انسان تحقق می‌یابد. این امر مستلزم ایجاد دموکراسی، بستر گفت‌وگویی و حوزه عمومی است که با فراهم ساختن شرایط فردی (آشنایی با روش استدلال یا منطق؛ آشنایی با سواد حقوقی یا قانون اساسی و حقوق شهروندی) و شرایط اجتماعی (آزادی بیان و عقیده؛ مکانی برای تبادل نظر) در سایه تعلیم و تربیت محقق می‌شود.

غنی‌لو و شریفی (۱۳۹۵) در تحقیقی به بررسی مبانی نظری تربیت سیاسی و اجتماعی پرداخته‌اند. این تحقیق به دنبال مشخص کردن مبنای نظری تربیت سیاسی و اجتماعی است. از این رو با بررسی تربیت سیاسی از منظر شهید مطهری، مشخص می‌کند که فطرت مهم‌ترین عامل در تربیت سیاسی دانش آموزان

احمدرضا شاه علی و همکاران ♦ 263

است. قرآن کریم نیز الگوی یک شهروند سیاسی را در شش اصل کلیدی می‌داند که عبارتند از: فطرت، عقلانیت، عدالت، کرامت، اختیار و مسئولیت. هدف از تربیت اجتماعی، جامعه‌پذیر کردن دانش‌آموزان معرفی شده است که در تحقق این مهم، عوامل متعددی از جمله: خانواده، گروه همسالان، رسانه‌ها و مهم‌تر از همه، مدارس و معلمان تأثیر گذارند. در این تحقیق ضمن تبیین نقش مدارس و معلمان در تربیت سیاسی و اجتماعی دانش‌آموزان پیشنهادهایی در راستای تربیت بهتر سیاسی - اجتماعی دانش‌آموزان در ساختار آموزشی ارائه شده است.

عبداله وزارع (۱۳۹۵) در تحقیقی به بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی شهروندان پرداخته‌اند که هدف آن، میزان اثربخشی هر یک از عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی شهروندان از دید خود پاسخ‌دهندگان است. در این تحقیق از پاسخگویان سؤال شده که کدام یک از عوامل، بیشترین تأثیر را بر تربیت سیاسی شما داشته است؟ نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که مهم‌ترین عوامل از دید پاسخ‌دهندگان، عبارتند از: رسانه‌ها و خصلتهای فردی. دولت، اسلام و مراکز علمی نیز در مراحل بعدی تأثیر قرار دارند. دو شاخص اجتماع و وضعیت اجتماعی و اقتصادی در تربیت سیاسی تأثیری نداشته‌اند.

سوادکوهی و نوروزی (۱۳۸۴) در مقاله «بررسی عوامل مؤثر بر تربیت و مشارکت سیاسی دانش‌آموزان شهر اصفهان»، خانواده، آموزشگاه، گروه همسالان، جامعه، رسانه‌های گروهی، فرهنگ، اقتصاد و پایبندی مذهبی را عوامل مؤثر بر تربیت و مشارکت سیاسی دانش‌آموزان معرفی می‌کنند که سهم هر کدام از این عوامل متفاوت است. همچنین تفاوت معناداری بین دانش‌آموزان دختر و پسر در این خصوص وجود دارد.

در این پژوهشها بر اهمیت آموزش در فرایند تربیت سیاسی تأکید شده است. مهم‌ترین مقطع برای شروع تربیت سیاسی و ارائه آموزشهای لازم در این خصوص، دوران دانش‌آموزی است. البته این آموزشها به همراه کاربست آن در زندگی سیاسی و اجتماعی در دوران آموزش عالی نیز ادامه می‌یابد. اهمیت بررسی مسئله تربیت سیاسی دانشجویان، بدین سبب است که در این دوره از زندگی، وظایف و مسئولیتهای اجتماعی برای دانشجویان ایجاد می‌شود که نمود واقعی آن رسیدن به سن قانونی رأی دادن و فعالیتهای مرتبط با آن است.

(د) مفهوم‌شناسی

تربیت سیاسی، مقدمه جامعه‌پذیری سیاسی و فرایندی است که به ایجاد شخصیتی عقلانی، منتقد، توانا در گفتگوهای سازنده و توانمند در عملکردهای لازم برای بهبود وضعیت می‌انجامد (طحان، ۱۳۸۱: ۳۶). کلمن

264 ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان...

معتقد است «جامعه‌پذیری سیاسی ناظر به فرایندی است که افراد از طریق آن، نگرشها و احساساتی در قبال نظام سیاسی و نقشهایی که در آن دارند، کسب می‌کنند. این فراگرفته‌ها، شامل شناختها (دانسته‌ها یا باورهای فرد درباره نظام، موجودیت و روش کار آن)، احساسات (نحوه احساس فرد در قبال نظام از جمله حس وفاداری و احساس تکلیف مدنی) و احساس شایستگی سیاسی (در جامعه و نقش بالفعل یا بالقوه فرد در نظام) می‌شود». (کلن، ۱۹۶۵: ۱۸)

تربیت سیاسی از دو واژه تربیت و سیاست تشکیل شده است که با توجه به ارائه تعاریف متفاوت از این دو واژه، طبعاً تعاریف متفاوتی از تربیت سیاسی نیز ارائه شده است. شهید مطهری، تربیت سیاسی را از شاخه‌های حکمت عملی در حوزه تدبیر مدن دانسته و بیان می‌کند که آنچه حکمت عملی نامیده می‌شود، اندیشه‌هایی است که خود اجماعی بشر برای وصول به کمالات و اهداف خود می‌آفریند (مطهری، ۱۳۹۰: ۳۶). افلاطون در کتاب جمهور خود به نقش تربیت سیاسی در جامعه و وظیفه حکومت برای تربیت سیاسی شهروندان پرداخته است. او با بررسی طبقات سه‌گانه جامعه بر آماده ساختن افراد برای پذیرش وظایف متناسب با طبقه خودشان تأکید می‌کند و ضمن لازم دانستن تربیت سیاسی برای زمامداران، دولت را مسئول امر تربیت شهروندان می‌داند. وی معتقد است باید در سنین کودکی و نوجوانی ارزشهای مطلوب سیاسی و وظایف شهروندی را به شهروندان تعلیم داد. البته روش آموزش پیچیده‌ای را برای آموزش طبقات مختلف در ایفای نقش در دولت - شهر ارائه می‌کند و معتقد است اگر در جامعه آموزش سیاسی و تعلیم و تربیت روحی محقق نشود، افرادی ظهور خواهند کرد که به جامعه و حکومت لطمه خواهند زد (افلاطون، ۱۳۳۵: ۴۵۶-۴۵۵). از نظر افلاطون، حکومت کردن چیزی جز تربیت کردن نیست و تربیت هم در مرحله آخر، چیزی نیست جز پروراندن فضایی در وجود اتباع کشور که به حکم طبیعت استعداد و آمادگی پذیرفتن را دارند (فاستر، ۱۳۸۳: ۶۸). او معتقد است انسان نباید هیچ‌گاه در مقابل قانونی که اجرا شدنش شهروندان را به عناصری بد (یا بدتر) تبدیل می‌کند، سرطاعت فرود آورد. بنابر این، توصیه‌اش این است که همیشه سعی کنید قوانین جامعه را با توجه به نحوه تأثیرشان در تربیت شهروندان مورد ستایش یا سرزنش قرار دهید. (همان: ۶۹-۶۸)

در دیکشنری IGI Global در پاسخ به سؤال «تربیت سیاسی چیست؟» آمده است: «کلیه فرایندهای آموزش و یادگیری رسمی و غیر رسمی با هدف توسعه صلاحیتها و شایستگی‌های مدنی». جان الیاس، از صاحب‌نظران حوزه تربیت، تربیت سیاسی را به معنای پرورش فضایل، دانش و مهارتهای مورد نیاز برای مشارکت سیاسی و آماده کردن اشخاص برای مشارکت آگاهانه در بازسازی آگاهانه جامعه خود می‌داند و اموری همچون: تربیت شهروندان، گزینش رهبران سیاسی، ایجاد همبستگی سیاسی، حفظ قدرت سیاسی، اجتماعی کردن افراد برای نظامهای سیاسی، نقد نظام سیاسی موجود و تربیت شهروندان جهانی را از جمله اهداف تربیت سیاسی ذکر می‌کند. (الیاس، ۱۳۸۵: ۱۸۰)

تربیت سیاسی اگر در ارتباط با مفهوم قدرت سیاسی معنا شود، عمدتاً در فضای جامعه‌شناختی قرار می‌گیرد و مبتنی بر جامعه‌پذیری سیاسی است. در این معنا، شاخصه‌هایی برای تربیت سیاسی بیان می‌شود که نوعاً به معنای پذیرش ظاهری و تثبیت تدریجی اصول و قواعد سیاسی مندرج در قوانین مصوب بشری است، به گونه‌ای که فرد بتواند در فرایند مشارکت سیاسی، نقش بیشتری ایفا کند؛ در حالی که تربیت سیاسی در معنای فضیلت‌مدارانه، بر پذیرش معنوی و باطنی انسانهای آزاد و با اراده نظر دارد که نه تنها تأثیر بسزایی در ساماندهی زندگی اجتماعی این جهان او دارد، بلکه به هدفی والاتر، یعنی فراهم‌سازی مصالح و نیل به سعادت آن جهانی می‌اندیشد (رضوانی، ۱۳۸۷: ۱۶). بنابراین، تربیت سیاسی عبارت است از فرصت کسب دانش سیاسی، پرورش بینش و توانایی تحلیل سیاسی و ارتقای انگیزش و تقویت توان مشارکت و همگرایی افراد جامعه در امور سیاسی و اجتماعی.

۱. عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی

با توجه به ساختهای انسان که عقل، قلب و جسم است، تربیت ابعاد سه‌گانه دارد که عبارتند از: بینش، گرایش و کنش. همین ابعاد در تربیت سیاسی هم وجود دارد و تربیت سیاسی نیز در سه حوزه معنا می‌یابد؛ حوزه دانش و بینش، حوزه ارزش و گرایش و حوزه مهارت و رفتار (کنش). بر این اساس تربیت سیاسی یعنی رشد دانشها، نگرشها و مهارتهای لازم برای حضور مؤثر شهروندان در فضای سیاسی و اجتماعی (بهشتی و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۴؛ نقل از زارع قراملکی، ۱۳۸۹: ۱۵). این ابعاد سه‌گانه در قالب جامعه‌پذیری نمودار می‌شود. کارگزاران جامعه‌پذیری در یک تقسیم‌بندی کلی به دو دسته اولیه و ثانویه تقسیم شده‌اند: کارگزاران اولیه نظیر خانواده، گروه دوستان، خویشان و اهل محل که معمولاً دارای روابطی نزدیک، مستقیم، عاطفی، چهره به چهره، خودجوش، صمیمانه و غیر رسمی‌اند و کارگزاران ثانویه نظیر نهادهای آموزشی، رسانه‌های گروهی، سازمانهای اجتماعی، محیط‌های اداری و شغلی، احزاب سیاسی و غیره که معمولاً دارای روابطی رسمی، بوروکراتیک، عقلانی، محدود و قراردادی‌اند. در اولی یا ثانوی بودن برخی عوامل همچون رسانه‌های گروهی اختلاف نظر وجود دارد؛ زیرا این رسانه‌ها در برخی وجوه از سنخ کارگزاران اولیه و از برخی وجوه دارای ویژگی‌های کارگزاران ثانویه‌اند. (شرف‌الدین، ۱۳۸۷: ۱۸۷)

بر این اساس، منظور از عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی، عناصری است که به نحوی در بینش، گرایش و کنش سیاسی فرد تأثیر می‌گذارند و خط مشی سیاسی او را شکل می‌دهند. تربیت و یادگیری به طور عام و تربیت و یادگیری سیاسی به طور خاص، در سراسر زندگی از دوران کودکی و نوجوانی گرفته تا دوران بزرگسالی جریان دارد. عوامل مؤثر در شکل‌گیری شخصیت سیاسی فرد به دو دسته تقسیم می‌شود. دسته نخست، عوامل اولیه جامعه‌پذیری سیاسی ناشی از شخصیت فرد و

266 ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان...

تماسهای نزدیک و چهره به چهره اوست؛ عواملی مانند خانواده (کوئن، ۱۳۷۵: ۱۲۷)، شکل‌گیری خصلتهای فردی (راش، ۱۳۷۷: ۱۰۰)، گروه همسالان (مک‌کلورگ، ۲۰۰۳: ۶۴-۴۸) و نهادهای آموزشی (ایسپا، ۱۳۸۲: ۱۸۸). دسته دوم، عواملی است که تماسهای چهره به چهره و نزدیک، نقش چندانی در آن ندارند؛ از جمله: نهادهای سیاسی و اجتماعی (بشیره، ۱۳۷۴: ۱۷۱؛ ربیعی، ۱۳۸۰: ۱۰۹-۱۰۷)، رسانه‌ها و ارتباطات جمعی (ساروخانی و محسنی، ۱۳۸۷: ۳؛ لرنز، ۱۹۶۶: ۵۴)، حکومت (نورس، ۲۰۰۲: ۴۱؛ بندورا، ۱۹۸۲)، نهادهای دینی (بشیره، ۱۳۷۴: ۲۲۱؛ اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۲۰۱) و تحولات بین‌المللی.

با توجه به پژوهشهای انجام شده و نتایج به دست آمده در موضوع تربیت سیاسی، می‌توان شاخصهای ده‌گانه را به عنوان عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان استخراج کرد. پس از تشخیص این شاخصها، سنجش میزان تأثیرگذاری هر یک از آنها در فرایند تربیت سیاسی دانشجویان، مسئله اصلی این پژوهش است. این شاخصها عبارتند از: خصلتهای فردی، خانواده، همسالان، مراکز آموزشی، رسانه‌های جمعی، نهادهای سیاسی و اجتماعی، نهادهای دینی، تحولات بین‌المللی، گروههای مرجع و حکومت. برای سنجش تأثیرگذاری این شاخصها لازم بود تا هر کدام از آنها را با توجه به یک یا چند مؤلفه بسنجیم. بر همین اساس، هر کدام از شاخصها با مؤلفه‌های جزئی‌تری سنجیده شده است. این بدان معنا نیست که تنها با همین مؤلفه‌ها، سنجش امکان‌پذیر است، بلکه مؤلفه‌های مرتبط دیگری نیز ذیل هر شاخص وجود دارد که به سبب محدودیتهای موجود، مجبور به انتخاب و بررسی یک یا چند مؤلفه‌ایم.

ه) یافته‌های تحقیق

۱. سیمای نمونه آماری تحقیق

بر اساس نتایج، ۴۲/۷ درصد پاسخگویان مرد و ۵۷/۳ درصد زن بوده‌اند. همچنین نتایج نشان می‌دهد سن ۲۲/۴ درصد پاسخگویان ۲۱ سال، ۶۱/۷ درصد ۲۲ سال و ۱۵/۹ درصد ۲۳ سال بوده است که ۱۶/۹ درصد متأهل و ۸۳/۱ درصد مجرد بوده‌اند. به لحاظ نوع دانشگاه محل تحصیل هم نتایج نشان می‌دهد ۵۲/۱ درصد پاسخگویان از دانشگاههای دولتی و ۴۷/۹ درصد از دانشگاههای آزاد بوده‌اند.

۲. شاخصهای اثرگذار بر تربیت سیاسی

یک) خصلتهای فردی

احمدرضا شاه علی وهمکاران ♦ 267

تمایل به اخبار و مسائل سیاسی: از جمله خصصتهای فردی مؤثر بر تربیت سیاسی افراد، میزان تمایل آنان به پیگیری اخبار و مسائل سیاسی است. نتایج نشان می‌دهد ۳۱/۸ درصد پاسخگویان در حد «خیلی زیاد یا زیاد»، ۴۵/۸ درصد «تا حدی» و ۲۲/۴ درصد در حد «کم یا خیلی کم» اخبار و مسائل سیاسی را پیگیری می‌کنند.

جدول ۲: میزان تمایل پاسخگویان به پیگیری اخبار و مسائل سیاسی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۴۳	۱۱/۲
زیاد	۷۹	۲۰/۶
تا حدی	۱۷۶	۴۵/۸
کم	۵۴	۱۴/۱
خیلی کم	۳۲	۸/۳
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۳/۱۲

اثرگذاری خاستگاه قومی و جغرافیایی بر رفتار و تصمیمات سیاسی: خاستگاه قومی و جغرافیایی افراد از جمله خصصتهای فردی است که می‌تواند بر رفتار و تصمیمات سیاسی آنها تأثیرگذار باشد. نتایج نشان می‌دهد ۲۹/۴ درصد پاسخگویان اثرگذاری خاستگاه قومی و جغرافیایی خود را بر رفتار و تصمیمات سیاسی شان در حد «خیلی زیاد یا زیاد»، ۳۰/۵ درصد «تا حدی» و ۴۰/۱ درصد در حد «کم یا خیلی کم» دانسته‌اند.

جدول ۳: میزان اثرگذاری خاستگاه قومی و جغرافیایی بر رفتار و تصمیمات سیاسی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۲۰	۵/۲
زیاد	۹۳	۲۴/۲
تا حدی	۱۱۷	۳۰/۵
کم	۶۹	۱۸
خیلی کم	۸۵	۲۲/۱
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۷۲

شاخص نقش خصصتهای فردی بر آگاهی‌بخشی و تصمیمات سیاسی: شاخص نقش خصصتهای فردی از مجموع نمرات سؤالانی که این شاخص را می‌سازد به دست آمده است. نتایج کلی این شاخص نشان

268 ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان...

می‌دهد که در مجموع، ۳۷/۳ درصد پاسخگویان نقش خصلتهای فردی را بر آگاهی‌بخشی و تصمیمات سیاسی خود در حد «خیلی زیاد یا زیاد»، ۲۵/۵ درصد «تا حدی» و ۳۷/۲ درصد در حد «کم یا خیلی کم» دانسته‌اند.

جدول ۴: توزیع فراوانی شاخص نقش خصلتهای فردی بر آگاهی‌بخشی و تصمیمات سیاسی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۲۶	۶/۸
زیاد	۱۱۷	۳۰/۵
تا حدی	۹۸	۲۵/۵
کم	۱۰۰	۲۶
خیلی کم	۴۳	۱۱/۲
جمع	۳۸۴	۱۰۰

جدول ۵: شاخصهای آماری نمره شاخص نقش خصلتهای فردی بر آگاهی‌بخشی و تصمیمات سیاسی

شاخصهای آماری	مقدار
میانگین ^۱	۳/۰۲
حدود اطمینان میانگین	۲/۳-۸۳/۲۲
انحراف معیار	۰/۸۰۵۸
چولگی	-۰/۰۲۰
حداقل نمره	۱
حداکثر نمره	۵

(دو) خانواده

نقش خانواده در آگاهی‌بخشی و مشارکت سیاسی: برای سنجش این شاخص، پاسخگویان نسبت به جایگاه خانواده در آگاهی‌بخشی و مشارکت سیاسی‌شان اظهار نظر می‌کنند. نتایج نشان می‌دهد ۵۱/۶ درصد پاسخگویان میزان نقش خانواده را در آگاهی‌بخشی و مشارکت سیاسی خود در حد «خیلی زیاد یا زیاد»، ۲۹/۹ درصد «تا حدی» و ۱۸/۵ درصد در حد «کم یا خیلی کم» دانسته‌اند.

جدول ۶: نقش خانواده در آگاهی‌بخشی و مشارکت سیاسی پاسخگویان

۱. میانگین نمره هر شاخص از مجموع سؤالاتی که آن را می‌سنجد به دست آمده است («خیلی زیاد» نمره ۵، «زیاد» نمره ۴، «تا حدی» نمره ۳، «کم» نمره ۲، «خیلی کم» نمره ۱). محدوده‌های این شاخص عبارتند از: ۱/۸۰-۱ خیلی کم، ۲/۶-۱/۸۱ کم، ۳/۴۱-۲/۴۱ تا حدی، ۴/۲-۳/۴۱ زیاد و ۴/۲-۵/۲ خیلی زیاد.

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۸۲	۲۱/۴
زیاد	۱۱۶	۳۰/۲
تا حدی	۱۱۵	۲۹/۹
کم	۵۳	۱۳/۸
خیلی کم	۱۸	۴/۷
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۳/۵۰

سه) گروه همسالان

تأثیر همسالان بر رفتار و تصمیمات سیاسی: درباره تأثیر همسالان بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان، نتایج نشان می‌دهد ۲۲/۶ درصد پاسخگویان گفته‌اند همسالان در حد «خیلی زیاد یا زیاد» بر رفتار و تصمیمات سیاسی آنان تأثیر گذارند. از نظر ۳۵/۱ درصد همسالان «تا حدی» و از نظر ۴۲/۵ درصد «کم یا خیلی کم» بر رفتار و تصمیمات سیاسی آنان تأثیر گذارند.

جدول ۷: میزان تأثیر همسالان بر رفتار و تصمیمات سیاسی پاسخگویان

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۱۷	۴/۴
زیاد	۶۹	۱۸
تا حدی	۱۳۵	۳۵/۱
کم	۱۱۴	۲۹/۷
خیلی کم	۴۹	۱۲/۸
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۷۲

چهار) مراکز آموزشی

تأثیر دانشجویان و همکاران بر رفتار و تصمیمات سیاسی: در مراکز آموزشی با دو مؤلفه که احتمال تأثیر گذاری دارند مواجه‌ایم: سایر افراد حاضر در این مراکز و ساختارها و نهادهای سیاسی و اجتماعی. نتایج نشان می‌دهند ۲۱/۶ درصد پاسخگویان میزان تأثیر دانشجویان و همکاران را بر رفتار و تصمیمات سیاسی خود در حد «خیلی زیاد یا زیاد»، ۳۰/۷ درصد «تا حدی» و ۴۷/۷ درصد در حد «کم یا خیلی کم» دانسته‌اند.

جدول ۸: میزان تأثیر دانشجویان و همکاران بر رفتار و تصمیمات سیاسی پاسخگویان

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۹	۲/۳
زیاد	۷۴	۱۹/۳
تا حدی	۱۱۸	۳۰/۷
کم	۱۳۰	۳۳/۹
خیلی کم	۵۳	۱۳/۸
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۶۳

مشارکت در نهادها و تشکلهای دانشجویی: میزان مشارکت دانشجویان در نهادها و تشکلهای دانشجویی (انجمن اسلامی / کانون فرهنگی و هنری / کانون صنفی) می‌تواند بر فرایند تربیت سیاسی آنها تأثیر گذار باشد. نتایج نشان می‌دهند دوسوم پاسخگویان (۶۶/۱ درصد) در نهادها و تشکلهای دانشجویی در حد «کم یا خیلی کم»، ۲۱/۶ درصد «تا حدی» و ۱۲/۳ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» مشارکت دارند.

جدول ۹: میزان مشارکت پاسخگویان در نهادها و تشکلهای دانشجویی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۸	۲/۱
زیاد	۳۹	۱۰/۲
تا حدی	۸۳	۲۱/۶
کم	۷۱	۱۸/۵
خیلی کم	۱۸۳	۴۷/۶
جمع	۴۰۰	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۰۱

شاخص نقش مراکز آموزشی بر آگاهی بخشی و مشارکت سیاسی: شاخص نقش مراکز آموزشی از مجموع نمرات سؤالاتی که این شاخص رامی‌سنجد به دست آمده است. نتایج کلی این شاخص نشان می‌دهد که در مجموع، ۱۲/۸ درصد پاسخگویان نقش مراکز آموزشی را بر آگاهی بخشی و مشارکت سیاسی خود در حد «خیلی زیاد یا زیاد» و ۱۶/۹ درصد «تا حدی» و ۷۰/۳ درصد در حد «کم یا خیلی کم» دانسته‌اند.

جدول ۱۰: توزیع فراوانی شاخص نقش مراکز آموزشی بر آگاهی بخشی و مشارکت سیاسی

میزان	فراوانی	درصد
-------	---------	------

۰/۸	۳	خیلی زیاد
۱۲	۴۶	زیاد
۱۶/۹	۶۵	تا حدی
۴۱/۴	۱۵۹	کم
۲۸/۹	۱۱۱	خیلی کم
۱۰۰	۳۸۴	جمع

جدول ۱۱: شاخصهای آماری نمره شاخص نقش مراکز آموزشی بر آگاهی بخشی و مشارکت سیاسی

مقدار	شاخصهای آماری
۲/۳۱	میانگین
۲/۲-۲۳/۳۹	حدود اطمینان میانگین
۰/۸۲۶۸۹	انحراف معیار
۰/۴۲۹	چولگی
۱	حداقل نمره
۵	حداکثر نمره

پنج) گروههای مرجع

نقش اساتید دانشگاه بر رفتار سیاسی: از جمله گروههای مرجع، اساتید دانشگاه اند که در فرایند تربیت سیاسی دانشجویان می توانند تأثیرگذار باشند. نتایج نشان می دهد دوسوم پاسخگویان (۶۵/۹ درصد) نقش اساتید دانشگاه را بر رفتار سیاسی خود در حد «کم یا خیلی کم»، ۲۲/۲ درصد «تا حدی» و ۱۱/۹ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» دانسته اند.

جدول ۱۲: نقش اساتید دانشگاه بر رفتار سیاسی دانشجویان

درصد	فراوانی	میزان
۲/۳	۹	خیلی زیاد
۹/۶	۳۷	زیاد
۲۲/۲	۸۵	تا حدی
۳۸	۱۴۶	کم
۲۷/۹	۱۰۷	خیلی کم
۱۰۰	۳۸۴	جمع
۲/۲۱	میانگین نمره	

اثرگذاری ورزشکاران و هنرمندان (سلبریتی ها) بر رفتار و تصمیمات سیاسی: چهره های شاخص ورزشی و هنری (سلبریتی ها) می تواند بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان تأثیرگذار باشد. نتایج نشان می دهد نیمی از

272 ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان...

پاسخگویان (۶۰/۲ درصد) اثرگذاری ورزشکاران و هنرمندان شاخص را بر رفتار و تصمیمات سیاسی خود در حد «خیلی کم یا کم»، ۲۸/۱ درصد «تا حدی» و ۱۱/۷ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» دانسته‌اند.

جدول ۱۳: میزان اثرگذاری ورزشکاران و هنرمندان بر رفتار و تصمیمات سیاسی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۳	۰/۸
زیاد	۴۲	۱۰/۹
تا حدی	۱۰۸	۲۸/۱
کم	۷۲	۱۸/۸
خیلی کم	۱۵۹	۴۱/۴
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۱۱

شاخص نقش گروههای مرجع بر آگاهی بخشی و مشارکت سیاسی: شاخص نقش گروههای مرجع از مجموع نمرات سؤالاتی که این شاخص را می‌سنجد به دست آمده است. نتایج کلی این شاخص نشان می‌دهد که در مجموع، ۱۴/۴ درصد پاسخگویان نقش گروههای مرجع را بر آگاهی بخشی و مشارکت سیاسی خود در حد «خیلی زیاد یا زیاد» و ۱۱/۷ درصد «تا حدی» و ۷۳/۹ درصد در حد «کم یا خیلی کم» دانسته‌اند.

جدول ۱۴: توزیع فراوانی شاخص نقش گروههای مرجع بر آگاهی بخشی و مشارکت سیاسی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۶	۱/۶
زیاد	۴۹	۱۲/۸
تا حدی	۴۵	۱۱/۷
کم	۱۵۱	۳۹/۳
خیلی کم	۱۳۳	۳۴/۶
جمع	۳۸۴	۱۰۰

جدول ۱۵: شاخصهای آماری نمره شاخص نقش گروههای مرجع بر آگاهی بخشی و مشارکت سیاسی

شاخصهای آماری	مقدار
---------------	-------

۲/۱۶	میانگین
۲/۲-۰۷/۲۴	حدود اطمینان میانگین
۰/۵۶۲۲۰	انحراف معیار
۰/۴۶۳	چولگی
۱	حداقل نمره
۴/۵۰	حداکثر نمره

ش) نهادهای سیاسی و اجتماعی

ارتباط با احزاب و گروههای سیاسی: وقتی بخواهیم تأثیرات نهادی بر تربیت سیاسی را بسنجیم، طبعاً احزاب و گروههای سیاسی مهم ترین نهادهایی اند که وظیفه آموزش و تربیت سیاسی شهروندان و اعضای خود را بر عهده دارند. همچنین حضور در این نهادها به منزله تجربه عملی سیاسی و اجتماعی است. نتایج نشان می دهد بیش از دوسوم پاسخگویان (۷۹/۶ درصد) گفته اند در حد «کم یا خیلی کم» با احزاب و گروههای سیاسی ارتباط دارند. ۱۴/۱ درصد پاسخگویان «تا حدی» و ۶/۳ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» با احزاب و گروههای سیاسی ارتباط دارند.

جدول ۱۶: میزان ارتباط پاسخگویان با احزاب و گروههای سیاسی

درصد	فراوانی	میزان
۰/۸	۳	خیلی زیاد
۵/۵	۲۱	زیاد
۱۴/۱	۵۴	تا حدی
۲۰/۳	۷۸	کم
۵۹/۳	۲۲۸	خیلی کم
۱۰۰	۴۰۰	جمع
۱/۶۸		میانگین نمره

ارتباط با سازمان های مردم نهاد: از دیگر نهادهای اجتماعی مؤثر در فرایند تربیت سیاسی، سازمانهای مردم نهاد است. نتایج نشان می دهد بیش از دوسوم پاسخگویان (۷۹/۶ درصد) در حد «کم یا خیلی کم»، ۱۴/۹ درصد «تا حدی» و ۵/۵ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» با سازمانهای مردم نهاد ارتباط دارند.

جدول ۱۷: میزان ارتباط پاسخگویان با سازمانهای مردم نهاد

274 ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان...

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۳	۰/۸
زیاد	۱۸	۴/۷
تا حدی	۵۷	۱۴/۹
کم	۱۱۵	۲۹/۹
خیلی کم	۱۹۱	۴۹/۷
جمع	۴۰۰	۱۰۰
میانگین نمره		۱/۷۷

شاخص ارتباط با نهادهای سیاسی و اجتماعی: شاخص نهادهای سیاسی و اجتماعی از مجموع نمرات سؤالاتی که این شاخص را می‌سنجد به دست آمده است. نتایج کلی این شاخص نشان می‌دهد که در مجموع، اکثر پاسخگویان (۸۴/۶ درصد) گفته‌اند در حد «کم یا خیلی کم» با نهادهای سیاسی و اجتماعی مشارکت داشته‌اند. ارتباط ۹/۱ درصد پاسخگویان با نهادهای سیاسی و اجتماعی «تا حدی» و ۶/۳ درصد در حد «زیاد» بوده است.

جدول ۱۸: توزیع فراوانی شاخص ارتباط با نهادهای سیاسی و اجتماعی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۰	۰
زیاد	۲۴	۶/۳
تا حدی	۲۵	۹/۱
کم	۱۰۲	۲۶/۶
خیلی کم	۲۲۳	۵۸
جمع	۳۸۴	۱۰۰

جدول ۱۹: شاخصهای آماری نمره شاخص ارتباط با نهادهای سیاسی و اجتماعی

شاخصهای آماری	مقدار
میانگین	۱/۷۲
حدود اطمینان میانگین	۱/۱-۶۴/۸۰
انحراف معیار	۰/۷۹۱۱۷
چولگی	۰/۸۵۱
حداقل نمره	۱
حداکثر نمره	۳/۵۰

هفت (هفت) رسانه‌های جمعی

احمدرضا شاه علی وهمکاران ♦ 275

رسانه‌های جمعی شامل رادیو و تلویزیون، مطبوعات، شبکه‌های اجتماعی داخلی و خارجی و خبرگزاری‌های داخلی و خارجی می‌شود که میزان استفاده دانشجویان از این رسانه‌ها می‌تواند نشان دهنده میزان تأثیرگذاری‌شان بر فرایند تربیت سیاسی باشد.

استفاده از برنامه‌های رسانه ملی: از پاسخگویان پرسیده شد چه میزان اطلاعات و آگاهی سیاسی خود را از صداوسیما دریافت می‌کنید؟ نتایج نشان می‌دهد ۲۶/۳ درصد پاسخگویان در حد «خیلی زیاد یا زیاد»، ۳۲/۱ درصد «تا حدی» و ۴۷/۶ درصد در حد «کم یا خیلی کم» اطلاعات و آگاهی‌های سیاسی خود را از صداوسیما دریافت می‌کنند.

جدول ۲۰: میزان استفاده پاسخگویان از صداوسیما برای کسب اطلاعات و آگاهی سیاسی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۱۵	۳/۹
زیاد	۸۶	۲۲/۴
تا حدی	۱۲۳	۳۲/۱
کم	۷۰	۱۸/۲
خیلی کم	۹۰	۲۳/۴
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۶۵

رسانه‌های مکتوب: از پاسخگویان پرسیده شد رسانه‌های مکتوب (مطبوعات) چقدر در افزایش آگاهی شما از مسائل سیاسی نقش دارند؟ نتایج نشان می‌دهد ۲۷/۱ درصد پاسخگویان نقش رسانه‌های مکتوب (مطبوعات) را در افزایش آگاهی آنان از مسائل سیاسی در حد «خیلی زیاد یا زیاد»، ۲۶/۳ درصد «تا حدی» و ۴۶/۶ درصد در حد «کم یا خیلی کم» دانسته‌اند.

جدول ۲۱: نقش رسانه‌های مکتوب (مطبوعات) در افزایش آگاهی پاسخگویان از مسائل سیاسی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۱۵	۳/۹
زیاد	۸۹	۲۳/۲
تا حدی	۱۰۱	۲۶/۳
کم	۱۰۵	۲۷/۳
خیلی کم	۷۴	۱۹/۳
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۶۵

276 ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان...

شبکه‌های اجتماعی مجازی داخلی (سروش، آی‌گپ و ...): از پاسخگویان پرسیده شد: شبکه‌های اجتماعی مجازی داخلی مانند سروش، آی‌گپ، بیسفون و ... چه میزان در آگاهی شما از مسائل سیاسی نقش دارند؟ نتایج نشان می‌دهد بیش از دو سوم پاسخگویان (۶۸/۵ درصد) نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی داخلی را در آگاهی آنان از مسائل سیاسی در حد «کم یا خیلی کم»، ۱۱/۴ درصد «تا حدی» و ۲۰/۱ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» دانسته‌اند.

جدول ۲۲: نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی داخلی در آگاهی سیاسی پاسخگویان

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۲۴	۶/۳
زیاد	۵۳	۱۳/۸
تا حدی	۴۴	۱۱/۴
کم	۴۸	۱۲/۵
خیلی کم	۲۱۵	۵۶
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۰۲

شبکه‌های اجتماعی مجازی خارجی (تلگرام، واتساپ، اینستاگرام و ...): از پاسخگویان پرسیده شد شبکه‌های اجتماعی مجازی خارجی مانند تلگرام، واتساپ، اینستاگرام و ... چه میزان در آگاهی شما از مسائل سیاسی نقش دارد؟ نتایج نشان می‌دهد دو سوم پاسخگویان (۶۷/۴ درصد) نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی خارجی را در آگاهی سیاسی آنان در حد «خیلی زیاد یا زیاد»، ۱۹/۱ درصد «تا حدی» و ۱۳/۵ درصد در حد «کم یا خیلی کم» دانسته‌اند.

جدول ۲۳: نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی خارجی در آگاهی سیاسی پاسخگویان

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۱۲۶	۳۲/۸
زیاد	۱۳۳	۳۴/۶
تا حدی	۷۳	۱۹/۱
کم	۴۳	۱۱/۲
خیلی کم	۹	۲/۳
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۳/۸۴

احمدرضا شاه علی وهمکاران ♦ 277

خبرگزاری‌های داخلی: از پاسخگویان پرسیده شد شما چه میزان اخبار و اطلاعات سیاسی خود را از خبرگزاری‌های داخلی پیگیری می‌کنید؟ نتایج نشان می‌دهد ۳۷/۵ درصد پاسخگویان در حد «خیلی زیاد یا زیاد»، ۲۴/۵ درصد «تا حدی» و ۳۸ درصد در حد «کم یا خیلی کم» اخبار و اطلاعات سیاسی خود را از خبرگزاری‌های داخلی پیگیری می‌کنند.

جدول ۲۴: میزان استفاده پاسخگویان از خبرگزاری‌های داخلی برای کسب اخبار و اطلاعات سیاسی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۳۰	۷/۸
زیاد	۱۱۴	۲۹/۷
تا حدی	۹۴	۲۴/۵
کم	۶۲	۱۶/۱
خیلی کم	۸۴	۲۱/۹
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۸۵

خبرگزاری‌های خارجی: از پاسخگویان پرسیده شد شما چه میزان اخبار و اطلاعات سیاسی خود را از خبرگزاری‌های خارجی پیگیری می‌کنید؟ نتایج نشان می‌دهد ۲۴ درصد پاسخگویان در حد «خیلی زیاد یا زیاد»، ۳۷/۲ درصد «تا حدی» و ۳۸/۸ درصد در حد «کم یا خیلی کم» اخبار و اطلاعات سیاسی خود را از خبرگزاری‌های خارجی پیگیری می‌کنند.

جدول ۲۵: میزان استفاده پاسخگویان از خبرگزاری‌های خارجی برای کسب اخبار و اطلاعات سیاسی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۳۳	۸/۶
زیاد	۵۹	۱۵/۴
تا حدی	۱۴۳	۳۷/۲
کم	۶۴	۱۶/۷
خیلی کم	۸۵	۲۲/۱
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۷۲

نقش تبلیغات و گزارش‌های خبری رسانه‌های خارجی بر رفتار و تصمیمات سیاسی: از پاسخگویان پرسیده شد تبلیغات و گزارش‌های خبری رسانه‌های خارجی چه میزان بر رفتار و تصمیمات سیاسی شما نقش

278 ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان...

دارد؟ نتایج نشان می‌دهد بیش از نیمی از پاسخگویان (۵۲/۶ درصد) نقش تبلیغات و گزارش‌های خبری رسانه‌های خارجی را بر رفتار و تصمیمات سیاسی خود در حد «کم یا خیلی کم»، ۳۳/۶ درصد «تا حدی» و ۱۳/۸ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» دانسته‌اند.

جدول ۲۶: نقش تبلیغات و گزارش‌های خبری رسانه‌های خارجی بر رفتار و تصمیمات سیاسی پاسخگویان

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۳	۰/۸
زیاد	۵۰	۱۳
تا حدی	۱۲۹	۳۳/۶
کم	۱۳۳	۳۴/۶
خیلی کم	۶۹	۱۸
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۴۴

نقش تبلیغات و گزارش‌های خبری رسانه‌های داخلی بر رفتار و تصمیم‌گیری‌های سیاسی: از پاسخگویان پرسیده شد تبلیغات و گزارش‌های خبری رسانه‌های داخلی چه میزان بر رفتار و تصمیمات سیاسی شما نقش دارد؟ نتایج نشان می‌دهد کمتر از نیمی از پاسخگویان (۴۷/۷ درصد) نقش تبلیغات و گزارش‌های خبری رسانه‌های داخلی را بر رفتار و تصمیم‌گیری‌های سیاسی خود در حد «خیلی کم یا کم»، ۳۵/۴ درصد «تا حدی» و ۱۶/۹ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» دانسته‌اند.

جدول ۲۷: نقش تبلیغات و گزارش‌های خبری رسانه‌های داخلی بر رفتار و تصمیم‌گیری‌های سیاسی پاسخگویان

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۳	۰/۸
زیاد	۶۲	۱۶/۱
تا حدی	۱۳۶	۳۵/۴
کم	۹۹	۲۵/۸
خیلی کم	۸۴	۲۱/۹
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۴۸

شاخص رسانه‌های جمعی: شاخص استفاده از رسانه‌ها از مجموع نمرات سؤالاتی که این شاخص را می‌سازد به دست آمده است. در مجموع، نتایج کلی این شاخص نشان می‌دهد نیمی از پاسخگویان (۵۱/۶

احمدرضا شاه علی و همکاران ♦ 279

درصد) رسانه‌ها را در افزایش آگاهی خود در خصوص مسائل سیاسی «تا حدی» مؤثر دانسته‌اند. ۳۹ درصد پاسخگویان نقش رسانه‌ها را در افزایش آگاهی خود در خصوص مسائل سیاسی در حد «کم یا خیلی کم» و ۹/۴ درصد در حد «زیاد» دانسته‌اند.

جدول ۲۸: توزیع فراوانی شاخص رسانه‌های جمعی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۰	۰
زیاد	۳۶	۹/۴
تا حدی	۱۹۸	۵۱/۶
کم	۱۲۳	۳۲
خیلی کم	۲۷	۷
جمع	۳۸۴	۱۰۰

جدول ۲۹: شاخصهای آماری نمره شاخص رسانه‌های جمعی

شاخصهای آماری	مقدار
میانگین	۳/۰۲
حدود اطمینان میانگین	۲/۳-۸۳/۲۲
انحراف معیار	۰/۶۱۵۱۵
چولگی	-۰/۰۴۳
حداقل نمره	۱/۳۳
حداکثر نمره	۴/۵۰

هشت) نهادهای دینی

در خصوص تأثیرگذاری نهادهای دینی نیز ما با ساختارها و افراد در کنار هم مواجهیم؛ ساختارهای دینی و مذهبی مثل مسجد و هیئت و افراد مؤثر در این ساختارها که مهم‌ترین آنها عالمان دینی و روحانیون می‌باشند.

نقش نهادهای دینی مثل مساجد و هیئتهای مذهبی بر رفتار و تصمیم‌گیری‌های سیاسی: از پاسخگویان پرسیده شد نهادهای دینی مثل مساجد و هیئتهای مذهبی تا چه میزان بر رفتار و تصمیم‌گیری‌های سیاسی شما نقش دارد؟ نتایج نشان می‌دهد بیش از نیمی از پاسخگویان (۵۳/۴ درصد) نقش نهادهای دینی مثل مساجد و هیئتهای مذهبی را بر رفتار و تصمیم‌گیری‌های سیاسی خود در حد «خیلی کم یا کم»، ۲۸/۱ درصد «تا حدی» و ۱۸/۵ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» دانسته‌اند.

جدول ۳۰: نقش نهادهای دینی مثل مساجد و هیئت‌های مذهبی بر رفتار و تصمیمات سیاسی پاسخگویان

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۲۶	۶/۸
زیاد	۴۵	۱۱/۷
تا حدی	۱۰۸	۲۸/۱
کم	۷۷	۲۰/۱
خیلی کم	۱۲۸	۳۳/۳
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۳۹

اثرگذاری علمای دینی بر رفتار و تصمیمات سیاسی: از پاسخگویان پرسیده شد علمای دینی به چه میزان بر رفتار و تصمیمات سیاسی شما اثرگذارند؟ نتایج نشان می‌دهد بیش از نیمی از پاسخگویان (۵۴/۱ درصد) اثرگذاری علمای دینی را بر رفتار و تصمیمات سیاسی خود در حد «خیلی کم یا کم»، ۲۱/۴ درصد «تا حدی» و ۲۴/۵ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» دانسته‌اند.

جدول ۳۱: میزان اثرگذاری علمای دینی بر رفتار و تصمیمات سیاسی پاسخگویان

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۴۴	۱۱/۵
زیاد	۵۰	۱۳
تا حدی	۸۲	۲۱/۴
کم	۵۵	۱۴/۳
خیلی کم	۱۵۳	۳۹/۸
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۴۲

شاخص اثرگذاری نهادهای دینی: شاخص اثرگذاری نهادهای دینی از مجموع نمرات سؤالاتی که این شاخص را می‌سجد به دست آمده است. در مجموع، نتایج کلی این شاخص نشان می‌دهد نیمی از پاسخگویان (۵۷ درصد) اثرگذاری نهادهای دینی را بر رفتار و تصمیمات سیاسی در حد «کم یا خیلی کم» دانسته‌اند. ۲۰/۱ درصد پاسخگویان نقش نهادهای دینی را بر رفتار و تصمیمات سیاسی «تا حدی» و ۲۲/۹ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» دانسته‌اند.

جدول ۳۲: توزیع فراوانی شاخص اثرگذاری نهادهای دینی

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۳۸	۹/۹
زیاد	۵۰	۱۳
تا حدی	۷۷	۲۰/۱
کم	۶۹	۱۸
خیلی کم	۱۵۰	۳۹
جمع	۳۸۴	۱۰۰

جدول ۳۳: شاخصهای آماری نمره شاخص اثرگذاری نهادهای دینی

شاخصهای آماری	مقدار
میانگین	۲/۴۰
حدود اطمینان میانگین	۲/۲-۲۷/۵۲
انحراف معیار	۱/۲۴۱۷۷
چولگی	۰/۴۲۹
حداقل نمره	۱
حداکثر نمره	۵

نه) حکومت

اثرگذاری سیاستمداران و زمامداران حکومتی بر رفتار و تصمیمات سیاسی: از پاسخگویان پرسیده شد سیاستمداران و زمامداران حکومتی به چه میزان بر رفتار و تصمیمات سیاسی شما اثرگذارند؟ نتایج نشان می دهد بیش از یک چهارم پاسخگویان (۲۷/۶ درصد) اثرگذاری سیاستمداران و زمامداران حکومتی را بر رفتار و تصمیمات سیاسی خود در حد «خیلی زیاد یا زیاد»، ۲۴/۷ درصد «تا حدی» و ۴۷/۷ درصد در حد «کم یا خیلی کم» دانسته اند.

جدول ۳۴: میزان اثرگذاری سیاستمداران و زمامداران حکومتی بر رفتار و تصمیمات سیاسی پاسخگویان

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۲۱	۵/۵
زیاد	۸۵	۲۲/۱
تا حدی	۹۵	۲۴/۷
کم	۱۰۲	۲۶/۶
خیلی کم	۸۱	۲۱/۱
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۶۴

282 ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان...

اثرگذاری نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای اسلامی شهر و روستا: از پاسخگویان پرسیده شد نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای شهر و روستا تا چه میزان بر رفتار و تصمیمات شما اثرگذارند؟ نتایج نشان می‌دهد بیش از دوسوم پاسخگویان (۶۷/۷ درصد) اثرگذاری نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای شهر و روستا را بر رفتار و تصمیمات سیاسی خود در حد «خیلی کم یا کم»، ۲۴/۵ درصد «تا حدی» و ۷/۸ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» دانسته‌اند.

جدول ۳۵: میزان اثرگذاری نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای اسلامی شهر و روستا بر رفتار و تصمیمات سیاسی پاسخگویان

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۹	۲/۳
زیاد	۲۱	۵/۵
تا حدی	۹۴	۲۴/۵
کم	۱۰۶	۲۷/۶
خیلی کم	۱۵۴	۴۰/۱
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۲/۰۲

شاخص اثرگذاری حکومت: شاخص اثرگذاری حکومت از مجموع نمرات سؤالاتی که این شاخص را می‌سازد به دست آمده است. در مجموع، نتایج کلی این شاخص نشان می‌دهد نیمی از پاسخگویان (۶۱/۷ درصد) اثرگذاری حکومت را بر رفتار و تصمیمات سیاسی در حد «کم یا خیلی کم» دانسته‌اند. ۱۹/۸ درصد پاسخگویان نقش حکومت را بر رفتار و تصمیمات سیاسی «تا حدی» و ۱۸/۵ درصد در حد «خیلی زیاد یا زیاد» دانسته‌اند.

جدول ۳۶: توزیع فراوانی شاخص اثرگذاری حکومت

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۱۵	۳/۹
زیاد	۵۶	۱۴/۶
تا حدی	۷۶	۱۹/۸
کم	۱۱۱	۲۸/۹
خیلی کم	۱۲۶	۳۲/۸
جمع	۳۸۴	۱۰۰

جدول ۳۷: شاخصهای آماری نمره شاخص اثرگذاری حکومت

مقدار	شاخصهای آماری
۲/۳۳	میانگین
۲/۲-۲۳/۵۲	حدود اطمینان میانگین
۰/۹۹۶۵۱	انحراف معیار
۰/۴۲۳	چولگی
۱	حداقل نمره
۵	حداکثر نمره

ده) تحولات بین‌المللی

اثرگذاری تحولات بین‌المللی بر رفتار و تصمیمات سیاسی: از پاسخگویان پرسیده شد: تحولات بین‌المللی تا چه میزان بر رفتار و تصمیمات سیاسی شما تأثیرگذار است؟ نتایج نشان می‌دهد بیش از یک‌سوم پاسخگویان (۴۵/۶ درصد) اثرگذاری تحولات بین‌المللی را بر رفتار و تصمیمات سیاسی خود در حد «خیلی زیاد یا زیاد»، ۳۲/۳ درصد «تا حدی» و ۲۲/۱ درصد در حد «کم یا خیلی کم» دانسته‌اند.

جدول ۳۸: میزان اثرگذاری تحولات بین‌المللی بر رفتار و تصمیمات سیاسی پاسخگویان

میزان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۵۳	۱۳/۸
زیاد	۱۲۲	۳۱/۸
تا حدی	۱۲۴	۳۲/۳
کم	۴۵	۱۱/۷
خیلی کم	۴۰	۱۰/۴
جمع	۳۸۴	۱۰۰
میانگین نمره		۳/۲۷

۳. آزمون فرضیه‌ها

فرضیه اول: خصلتهای فردی بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان نقش دارد.

میانگین نمره شاخص خصلتهای فردی، مؤثر بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان برابر یا بیشتر از حد متوسط است. مقایسه میانگین شاخص خصلتهای فردی مؤثر بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان با

284 ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان...

آزمون تی تک‌نمونه‌ای، نشان می‌دهد که میانگین شاخص خصلتهای فردی در بین دانشجویان ۳/۰۲ از ۵ نمره است. این فرضیه در سطح اطمینان ۹۵ درصد پذیرفته می‌شود.

فرضیه دوم: خانواده در آگاهی‌بخشی و مشارکت سیاسی دانشجویان نقش دارد.

میانگین نمره نقش خانواده در آگاهی‌بخشی و مشارکت سیاسی دانشجویان برابر یا بیشتر از حد متوسط است. مقایسه میانگین نمره نقش خانواده در آگاهی‌بخشی و مشارکت سیاسی دانشجویان با آزمون تی تک‌نمونه‌ای، نشان می‌دهد که میانگین نمره نقش خانواده در آگاهی‌بخشی و مشارکت سیاسی در بین دانشجویان ۳/۵۰ از ۵ نمره است. این فرضیه در سطح اطمینان ۹۵ درصد پذیرفته می‌شود.

فرضیه سوم: همسالان بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان نقش دارند.

میانگین نمره نقش همسالان مؤثر بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان برابر یا بیشتر از حد متوسط است. مقایسه میانگین نمره نقش همسالان بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان با آزمون تی تک‌نمونه‌ای، نشان می‌دهد که میانگین نمره نقش همسالان بر رفتار و تصمیمات سیاسی در بین دانشجویان ۲/۷۲ از ۵ نمره است. این فرضیه در سطح اطمینان ۹۵ درصد پذیرفته نمی‌شود.

فرضیه چهارم: مراکز آموزشی بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان نقش دارند.

میانگین نمره نقش مراکز آموزشی مؤثر بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان برابر یا بیشتر از حد متوسط است. مقایسه میانگین نمره نقش مراکز آموزشی بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان با آزمون تی تک‌نمونه‌ای، نشان می‌دهد که میانگین نمره نقش مراکز آموزشی بر رفتار و تصمیمات سیاسی در بین دانشجویان ۲/۳۱ از ۵ نمره است؛ این فرضیه در سطح اطمینان ۹۵ درصد پذیرفته نمی‌شود.

فرضیه پنجم: رسانه‌های جمعی در آگاهی‌بخشی و مشارکت سیاسی دانشجویان نقش دارند.

میانگین نمره نقش رسانه‌های جمعی در آگاهی‌بخشی و مشارکت سیاسی دانشجویان برابر یا بیشتر از حد متوسط است. مقایسه میانگین نمره نقش رسانه‌های جمعی در آگاهی‌بخشی و مشارکت سیاسی دانشجویان با آزمون تی تک‌نمونه‌ای، نشان می‌دهد که میانگین نمره نقش رسانه‌های جمعی در آگاهی‌بخشی و مشارکت سیاسی در بین دانشجویان ۳/۰۲ از ۵ نمره است. این فرضیه در سطح اطمینان ۹۵ درصد پذیرفته می‌شود.

فرضیه ششم: نهادهای سیاسی و اجتماعی بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان نقش دارند.

میانگین نمره نقش نهادهای سیاسی و اجتماعی بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان برابر یا بیشتر از حد متوسط است. مقایسه میانگین نمره نقش نهادهای سیاسی و اجتماعی بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان با آزمون تی تک‌نمونه‌ای، نشان می‌دهد که میانگین نمره نقش نهادهای سیاسی و اجتماعی بر رفتار و تصمیمات سیاسی در بین دانشجویان ۱/۷۲ از ۵ نمره است. این فرضیه در سطح اطمینان ۹۵ درصد پذیرفته نمی‌شود.

فرضیه هفتم: نهادهای دینی بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان نقش دارند.

میانگین نمره نقش نهادهای دینی بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان برابر یا بیشتر از حد متوسط است. مقایسه میانگین نمره نقش نهادهای دینی بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان با آزمون تی تک‌نمونه‌ای، نشان می‌دهد که میانگین نمره نقش نهادهای دینی بر رفتار و تصمیمات سیاسی در بین دانشجویان ۲/۴۰ از ۵ نمره است؛ این فرضیه در سطح اطمینان ۹۵ درصد پذیرفته نمی‌شود.

فرضیه هشتم: تحولات بین‌المللی در عرصه جهانی، بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان نقش دارند.

میانگین نمره تحولات بین‌المللی در عرصه جهانی، بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان برابر یا بیشتر از حد متوسط است. مقایسه میانگین نمره تحولات بین‌المللی در عرصه جهانی بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان با آزمون تی تک‌نمونه‌ای، نشان می‌دهد که میانگین نمره تحولات بین‌المللی در عرصه جهانی در بین دانشجویان ۳/۲۷ از ۵ نمره است. این فرضیه در سطح اطمینان ۹۵ درصد پذیرفته می‌شود.

فرضیه نهم: گروههای مرجع بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان نقش دارند.

میانگین نمره نقش گروههای مرجع بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان برابر یا بیشتر از حد متوسط است. مقایسه میانگین نمره نقش گروههای مرجع بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان با آزمون تی تک‌نمونه‌ای، نشان می‌دهد که میانگین نمره نقش گروههای مرجع بر رفتار و تصمیمات سیاسی در بین دانشجویان ۲/۱۶ از ۵ نمره است. این فرضیه در سطح اطمینان ۹۵ درصد پذیرفته نمی‌شود.

فرضیه دهم: حکومت بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان نقش دارد.

میانگین نمره نقش حکومت بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان برابر یا بیشتر از حد متوسط است. مقایسه میانگین نمره نقش حکومت بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان با آزمون تی تک‌نمونه‌ای، نشان می‌دهد که میانگین نمره نقش حکومت بر رفتار و تصمیمات سیاسی در بین دانشجویان ۲/۳۳ از ۵ نمره است. این فرضیه، در سطح اطمینان ۹۵ درصد پذیرفته نمی‌شود.

جدول ۳۹: آزمون میانگین نمره شاخصهای مؤثر بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان تحت فرضیه H۰.

شاخص اثرگذار	میانگین نمونه‌ای شاخص	اختلاف میانگینها تحت فرض H0	آماره آزمون تی	درجه آزادی (d.f)	سطح معناداری (sig)
خصصتهای فردی	۳/۰۲	۰/۰۲	۱/۷۱۰	۳۸۳	۰/۰۸۸
خانواده	۳/۵۰	۰/۵۰	۱/۰۱۱	۳۸۳	۰/۳۱۳
همسالان	۲/۷۲	-۰/۲۸	-۵/۳۳۷	۳۸۳	۰/۰۰۰
مراکز آموزشی	۲/۳۱	-۰/۶۹	-۱۶/۲۳۱	۳۸۳	۰/۰۰۰
رسانه‌های جمعی	۳/۰۲	۰/۰۲	۱/۰۴۱	۳۸۳	۰/۲۱۴
نهادهای سیاسی و اجتماعی	۱/۷۲	-۱/۲۸	-۳۱/۶۰۵	۳۸۳	۰/۰۰۰
نهادهای دینی	۱/۷۲	-۰/۶۰	-۹/۴۳۱	۳۸۳	۰/۰۰۰
تحولات بین‌المللی	۳/۲۷	۰/۲۷	۰/۹۴۳	۳۸۳	۰/۱۸۳
گروههای مرجع	۲/۱۶	-۰/۸۴	-۱۹/۱۴۷	۳۸۳	۰/۰۰۰
حکومت	۲/۳۳	-۰/۶۷	-۱۳/۱۱۰	۳۸۳	۰/۰۰۰

جدول ۴۰: فرضیه‌های آماری شاخصهای مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان

شاخص اثرگذار	میانگین	فرضیه	سطح معناداری	تصمیم‌گیری
خصلتهای فردی	۳/۰۲	خصلتهای فردی بر رفتار و تصمیمات سلیبی دانشجویان نقش دارد	۰/۰۸۸	پذیرفته شد
خانواده	۳/۵۱	خانواده در آگاهی بخشی و مشارکت سلیبی دانشجویان نقش دارد	۰/۳۱۳	پذیرفته شد
همسالان	۲/۷۲	همسالان بر رفتار و تصمیمات سلیبی دانشجویان نقش دارند	۰/۰۰۰	پذیرفته نشد
مراکز آموزشی	۲/۳۱	مراکز آموزشی بر رفتار و تصمیمات سلیبی دانشجویان نقش دارند	۰/۰۰۰	پذیرفته نشد
رسانه‌های جمعی	۳/۰۲	رسانه‌های جمعی در آگاهی بخشی و مشارکت سلیبی دانشجویان نقش دارند	۰/۲۱۴	پذیرفته شد
نهادهای سیاسی و اجتماعی	۱/۷۲	نهادهای سیاسی و اجتماعی بر رفتار و تصمیمات سلیبی دانشجویان نقش دارند	۰/۰۰۰	پذیرفته نشد
نهادهای دینی	۲/۴۰	نهادهای دینی بر رفتار و تصمیمات سلیبی دانشجویان نقش دارند	۰/۰۰۰۰	پذیرفته نشد
تحولات بین‌المللی	۳/۲۷	تحولات بین‌المللی، بر رفتار و تصمیمات سلیبی دانشجویان نقش دارند	۰/۱۸۳	پذیرفته شد
گروههای مرجع	۲/۱۶	گروههای مرجع بر رفتار و تصمیمات سلیبی دانشجویان نقش دارند	۰/۰۰۰	پذیرفته نشد
حکومت	۲/۳۳	حکومت بر رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان نقش دارد	۰/۰۰۰	پذیرفته نشد

(و) بحث و نتیجه‌گیری

تربیت، فرایندی کلان در رشد و پرورش استعدادهای نهفته انسان است که از بدو تولد معنا می‌یابد و وجوه مختلف آن با توجه به حوزه‌های مختلف زندگی و مسئولیتهای انسان، مطرح می‌شود و اهمیت می‌یابد. اصل محوری در تربیت، یادگیری و آموختن است. این یادگیری در شرایط و محیط‌های مختلف می‌تواند به وقوع بپیوندد. اولین و مهم‌ترین محیط یادگیری، خانواده است. پس از خانواده، نهادی که به‌طور مشخص به تربیت افراد در جوامع مختلف می‌پردازد، نهاد آموزش و پرورش است که با عنوان مدرسه مصداق می‌یابد. لذا عمده پژوهشهای صورت گرفته در حوزه تربیت سیاسی به بررسی این فرایند در دانش‌آموزان پرداخته و بر اهمیت این دوران در فرایند تربیت سیاسی تأکید داشته‌اند. نتایج تربیت سیاسی در زندگی

288 ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان...

اجتماعی به ظهور می‌رسد. از مهم‌ترین اتفاقات در زندگی اجتماعی، مشارکت افراد جامعه در سرنوشت سیاسی و اجتماعی خود است. با توجه به شرایط مشارکت و تأثیرگذاری سیاسی افراد در جامعه ایران، مرحله جدی برای این مهم، از سن ۱۸ سالگی و تقریباً همزمان با ورود دانش‌آموزان به دانشگاه آغاز می‌شود. با این وجود، یک مقطع مهم برای بررسی فرایند تربیت سیاسی، دوره کارشناسی دانشجویان است که همزمان با ایجاد وظایف و مسئولیتهای سیاسی و اجتماعی برای آنهاست و همچنین در معرض تأثیرگذاری عوامل مختلف در این خصوص قرار می‌گیرند. برای انجام این بررسی بر اساس نتایج پژوهشهای پیشین، مهم‌ترین شاخصهای تأثیرگذار بر فرایند تربیت سیاسی دانشجویان، شاخصهای ده‌گانه‌ای است که هر کدام از آنها با یک یا چند مؤلفه سنجش شده‌اند. برای هر شاخص یک فرضیه طراحی شد و داده‌های لازم برای تأیید یا رد فرضیه‌ها با دریافت نظرات دانشجویان از طریق پرسشنامه و تحلیل نتایج آن به دست آمد.

بر اساس آزمون فرضیه‌ها، چهار شاخص خصلتهای فردی، خانواده، رسانه‌های جمعی و تحولات بین‌المللی بر تربیت سیاسی (بینش، گرایش و کنش) دانشجویان فنی و مهندسی در قالب رفتار و تصمیمات سیاسی، تأثیر معناداری دارند. در حوزه خصلتهای فردی، دانشجویان فنی و مهندسی اولاً، به پیگیری اخبار و مسائل سیاسی تمایل دارند و ثانیاً، در بروز رفتار و تصمیمات سیاسی خود از خاستگاه قومی و جغرافیایی‌شان تأثیر می‌پذیرند. همچنین نهاد خانواده به عنوان هسته اولیه تشکیل دهنده جامعه ایرانی نیز تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر تربیت سیاسی اعضای خود دارد؛ به نحوی که بیش از نیمی از دانشجویان مورد مطالعه به این مسئله اذعان دارند که خانواده در حد زیادی بر رفتار و تصمیمات سیاسی آنها تأثیرگذار است. این تأثیرگذاری با خصلتهای فردی نیز ارتباط نزدیکی دارد و خانواده معمولاً در ایجاد تمایل دانشجویان نقش آفرینی می‌کند و اعضای آن معمولاً در شرایط قومی و جغرافیایی مشترک به سر می‌برند. منافع مشترک اعضای یک خانواده و اعتماد بالایی که در میان آنها برقرار است، اعضای خانواده را متعهد و پایبند به این نهاد در جامعه ایرانی می‌کند و این تعهد و پایبندی در اتخاذ تصمیم و بروز رفتار توسط افراد خانواده بسیار تأثیرگذار است و طبعاً در تصمیمات و رفتار سیاسی نیز شاهد این تأثیرگذاری هستیم.

رسانه‌های جمعی نیز در بینش، گرایش و کنش سیاسی دانشجویان فنی و مهندسی تأثیرگذاری معناداری دارند. با این توضیح که برخی از انواع این رسانه‌ها شامل صداوسیما، رسانه‌های مکتوب و شبکه‌های اجتماعی داخلی سهم کمی در این تأثیرگذاری دارند و در عین حال خبرگزاری‌های داخلی و خارجی نسبتاً تأثیرگذارتر محسوب می‌شوند. در عین حال شبکه‌های اجتماعی خارجی (غیر ایرانی) مانند تلگرام، واتساپ و اینستاگرام در رفتار و تصمیمات سیاسی دانشجویان مورد مطالعه تأثیر زیادی دارند. بنابراین، تأثیر رسانه‌ها از حیث رسانه بودنشان نیست، بلکه خصوصیات دیگری مثل دسترسی آزاد و سریع به اطلاعات است که آنها را تأثیرگذارتر می‌کند.

جامعه ایران به سبب مختصات و ویژگی‌های نظام جمهوری اسلامی ایران و به تبع آن، وضعیت روابط خارجی این نظام سیاسی، بستگی بالایی بین وضعیت داخلی و تحولات بین‌المللی برقرار می‌کند. بر این اساس، دانشجویان نیز در رفتار و تصمیمات سیاسی خود به این موضوع توجه بالایی دارند و در اتخاذ تصمیم و بروز رفتار سیاسی خود، از تحولات بین‌المللی تأثیر می‌پذیرند.

در نهایت می‌توان با توجه به تأثیر شاخصهای مختلف در تربیت سیاسی دانشجویان، شاخصهای ثابت و متغیر را از هم تفکیک کرد و میزان و نوع تأثیرگذاری این شاخصها را شناسایی کرد. بر این اساس، برای بهبود وضعیت تربیت سیاسی در قشری مانند دانشجو که در معرض کسب آگاهی و معرفت قرار دارد و مخاطب اصلی نظام آموزش عالی محسوب می‌شود، باید برنامه‌ریزی کرد و بخش مهم آموزش عالی را که به آموزش عمومی مربوط می‌شود، بر این مبنا ساماندهی کرد. خصلتهای فردی و خانواده گرچه ثابت‌اند، اما همان‌گونه که تأثیر گذارند، می‌توانند تأثیر پذیر باشند؛ یک دانشجوی فنی و مهندسی می‌تواند بر اساس آموخته‌های خود در دانشگاه، به عنصری فعال و تأثیرگذار در خانواده تبدیل شود. حتی می‌تواند احساس مسئولیت بیشتری نسبت به اتفاقات و تصمیمات سیاسی در جامعه خود پیدا کند. در این میان، شاخصهایی مثل تحولات بین‌المللی و رسانه‌های جمعی بسیار به هم مرتبط می‌باشند. در واقع رسانه‌ها هستند که فهم دانشجویان از تحولات بین‌المللی را ایجاد می‌کنند و بر رفتار سیاسی آنها مؤثر واقع می‌شوند. اینکه چه رسانه‌هایی بیشتر مورد اقبال دانشجویان‌اند، در سیاستگذاری رسانه‌ای و تولید محتوا توسط رسانه‌ها بسیار تعیین‌کننده است.

پیشنهادها:

۱. انجام پژوهشهای گسترده و مداوم در خصوص شناسایی فرایندهای کلان فرهنگی و اجتماعی در بطن جامعه که رفتار و مطالبات عمومی را شکل می‌دهد. شناسایی این فرایندها، سبب تشخیص مسائل مهم فرهنگی و اجتماعی و راهکارهای لازم برای حل این مسائل می‌شود.

۲. لازم است نهادهای تخصصی در حوزه آموزش سیاسی، مانند احزاب و تشکلهای سیاسی، برای فعالیت مؤثرتر و گسترده‌تر در جامعه برنامه‌ریزی و اقدامات جدی داشته باشند. اهمیت این موضوع زمانی افزایش می‌یابد که موضوع بحث ما دانشجویان باشد؛ چرا که این قشر، هم به لحاظ سنی و هم به لحاظ جایگاه اجتماعی، مناسب‌ترین وضعیت را برای آموزش و فعالیت سیاسی دارد.

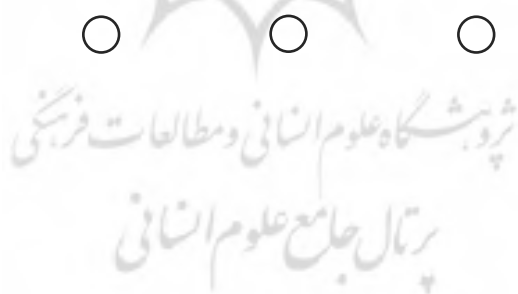
۳. بر اساس نتایج این پژوهش، توجه به این نکته ضروری است که نقش رسانه ملی و سایر رسانه‌های داخلی در تربیت سیاسی دانشجویان در سطح مطلوبی نیست. لذا برنامه‌ریزی برای مدیریت اعتماد عمومی و افزایش این اعتماد نسبت به نظام سیاسی و نهادهای آن، ضروری است.

290 ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی دانشجویان...

۴. با توجه به مطالبات صریح مقام معظم رهبری در خصوص فضای مجازی و با عنایت به تأثیر قابل ملاحظه این متغیر که ذیل شاخص رسانه‌ها در این پژوهش بررسی شده است، بر تربیت سیاسی دانشجویان، لازم است در خصوص مدیریت صحیح فضای مجازی، حضور جریان‌ساز و تأثیرگذار در فضای مجازی، تبلیغ مؤثر مفاهیم و معارف اسلامی در فضای مجازی و مواردی مانند این، از طرف نهادهای تصمیم‌گیر مانند شورای عالی فضای مجازی و شورای عالی انقلاب فرهنگی، تصمیمات و اقدامات لازم عملی شود. مهم‌ترین اقدام می‌تواند راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات باشد.

۵. تصمیم‌سازی، برنامه‌ریزی و انجام اقدامات لازم توسط معاونت فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای فعالیت گسترده‌تر و مؤثرتر تشکلهای دانشجویی در راستای تعمیق فهم و تحلیل سیاسی دانشجویان و حمایت از این تشکلهای در راستای مطالبه‌گری اثربخش.

۶. بازخوانی تجارب برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاهها و مراکز آموزش عالی توسط نهادهای تصمیم‌گیر در این حوزه، مانند شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، در راستای فعال‌تر شدن این کرسی‌ها و نزدیک شدن به هدف اصلی آن؛ یعنی ایجاد جریان سیاسی و فکری مبتنی بر حقیقت در میان دانشجویان.

منابع

- افلاطون (۱۳۳۵). **جمهور**. ترجمه فؤاد روحانی. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- الیاس، جان (۱۳۸۵). **فلسفه تعلیم و تربیت (قدیم و معاصر)**. ترجمه عبدالرضا ضرابی. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳). **تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی**. ترجمه مریم وتر. تهران: کویر.
- باقری، محمدحسین (۱۳۸۵). «**تربیت سیاسی، حلقه مفقوده آرمانگرایی**». *سوره اندیشه*، ش ۳۰: ۲۸-۲۲.
- برزگر، رقیه؛ محمدحسن کریمی، خلیل الله سردارنیا و محمد مزیدی (۱۳۹۸). «**تربیت سیاسی: اهداف، سازوکارها و بایسته‌های روشی آن**». *رهیافته‌های سیاسی و بین‌المللی*، دوره دهم، ش ۳ (پیاپی ۵۷): ۱۰-۳۱.
- بشیریه، حسین (۱۳۷۴). **جامعه‌شناسی سیاسی**. تهران: نی.
- بهشتی، سعید؛ محمدصادق حمیدزاده و حسن ملکی (۱۳۹۵). «**مبانی قرآنی معرفت‌شناسی بر نامه درسی تربیت سیاسی**». *پژوهش‌های سیاست اسلامی*، سال چهارم، ش ۹: ۴۹-۷۳.
- راش، مایکل (۱۳۷۷). **جامعه و سیاست: مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی**. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: سمت.
- ربیعی، علی (۱۳۸۰). **جامعه‌شناسی تحولات ارزشی**. تهران: فرهنگ و اندیشه.
- رضوانی، محسن (۱۳۸۷). «**تربیت سیاسی؛ چیستی، آسیبها و راهکارها**». *راه تربیت*، ش ۵: ۲۹-۱۱.
- زارع قراملکی، محمد (۱۳۸۹). **اصول تفکر سیاسی در قرآن**. تهران: کانون اندیشه جوان.
- ساروخانی، باقر و محسنی، منوچهر (۱۳۸۷). **جامعه‌شناسی وسایل ارتباط جمعی**. تهران: اطلاعات.
- سواد کوهی، علی اصغر و رضاعلی نوری (۱۳۸۴). «**بررسی عوامل مؤثر بر تربیت و مشارکت سیاسی دانش‌آموزان شهر اصفهان**». *مجله دانشکده علوم انسانی دانشگاه امام حسین (ع)*، ش ۵۷: ۷۵-۱۱۰.
- شرف‌الدین، سیدحسین (۱۳۸۷). «**جامعه‌پذیری سیاسی و تربیت سیاسی**». *راه تربیت*، سال دوم، ش ۵: ۱۷۷-۱۹۸.
- طحان، مصطفی محمد (۱۳۸۱). **چالش‌های سیاسی جنبش اسلامی مصر**. ترجمه خالد عزیزی. تهران: احسان.
- عبدالله، عبدالمطلب و ملیحه زارع (۱۳۹۵). «**بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر تربیت سیاسی**

- شهروندان (نمونه موردی شهر شیراز). «دانش سیاسی، سال سیزدهم، ش ۱ (پیاپی ۲۳): ۱۵۰-۱۲۳.
- فاستر، مایکل برسفورد (۱۳۸۳). **خداوندان اندیشه سیاسی، جلد اول: از افلاطون تا ماکیاولی**. ترجمه جواد شیخ‌الاسلامی. تهران: علمی و فرهنگی.
 - کوئن، بروس (۱۳۷۵). **درآمدی بر جامعه‌شناسی**. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: توتیا.
 - مرکز افکارسنجی دانشجویان (ایسپا) (۱۳۸۲). **بررسی میزان مشارکت شهروندان تهرانی در انتخابات مجلس هفتم**. گزارش ۱۸۸.
 - مطهری، مرتضی (۱۳۹۰). **تعلیم و تربیت در اسلام**. تهران: صدرا.
 - Bandura, Albert (1982). "Self-efficacy Mechanism in Human Agency". *American Psychologist*, 37: 47-122.
 - Coleman, James S. (1965). **Education and Political Development**. Princeton: Princeton University press.
 - Fournier-Sylvester, N. (2014). "A Political education: A survey of Quebec students' perceptions of their citizenship education". *Canadian Journal of Education*. 37: 1-23.
 - Kahne, Joseph E. & Susan E. Spote (2008). "Developing Citizens: The Impact of Civic Learning Opportunities on Students". *Commitment to Civic Participation*. Vol. 45, Issue 3: 738-766. <https://doi.org/10.3102/0002831208316951>
 - Kioussis, Spiro & Michael McDevitt (2008). "Agenda Setting in Civic Development". *Communication Research - COMMUN RES*, 35: 481-502. 10.1177/0093650208315978.
 - Lerner, Daniel (1964). **The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East**. free press.
 - Mcclurg, Scott D. (2003). "Social Networks and Political Participation: The Role of Social Interaction in Explaining Political Participation". *Political Research Quarterly*, 56 (December).
 - Norris, Pipa (2002). **Theories of Political Activism: New challenges, new opportunities**. Oxford University Press.
 - Pacho, Titus. (2014). "Necessity of Political Education". *International journal of innovative research & studies*. 3: 10-17.
 - Tormey, Roland. (2006). "The construction of national identity through primary school history: The Irish case". *British Journal of Sociology of Education*. 27: 311-324. 10.1080/01425690600750494.
 - Abdullah, Abdolmutallab & Maliheh Zare (2016). "A Study and

Analysis of Factors Affecting the Political Education of Citizens (Case Study of Shiraz)". *Bi-Quarterly Journal of Political Science*, Year 13, Issue 1 (23 consecutive): 123-150.

- Bagheri, Mohammad Hossein (2006). "**Political Training, the missing link of idealism**". *Surah Andisheh monthly*, No. 30: 22-28.
- Barzegar, Roghayeh & et al. (2019). "**Political Training: Its Objectives, Mechanisms, and Methodological Needs**".
- Bashirieh, Hossein (1995). **Political Sociology**. Tehran: Ney Publishing.
- Beheshti, Saeed & et al. (2016). "**Quranic Foundations of the Epistemology of Political Training Curriculum**". *Quarterly Journal of Islamic Policy Research*, Fourth Year, Ninth Issue: 49-73.
- Cohen, Bruce J. (1996). **Introduction to sociology**. Translated by Mohsen Thalasi. Tehran: Tutia Publishing.
- Elias, John L. (2006). **Philosophy of Education (classical and contemporary)**. Translated by Abdolreza Zarabi. Qom: The Imam Khomeini Education and Research Institute.
- Foster, Michael Beresford (2004) **Masters of Political Thought, Volume One: Plato to Machiavelli**. Translated by Javad Shaykh al-Islami. Tehran: Scientific and Cultural Publications.
- Inglehart, Ronald (1994). **Culture shift in advanced industrial society**. Translated by Maryam Veter. Tehran: Kavir Publications.
- Motahari, Morteza (2011). **Education and Training in Islam**. Tehran: Sadra.
- Plato (۱۹۵۶) *The Republic*, translated by Fouad Rouhani, Tehran: Book Translation and Publishing Company.
- Rabiee, Ali (2001). **Sociology of Value Changes**. Tehran: Farhang and Andisheh Publications.
- Rezvani, Mohsen (2008). "**Political Training; What is it, injuries and solutions**". *Rah-e Tarbiat Quarterly*, 5: 11-29.
- Rush, Michael (1998). **Politics and society: an introduction to political sociology**. Translated by Manouchehr Sabouri. Tehran: Samat Publications.
- Sarukhani, Baqer & Manouchehr Mohseni (2008). **Sociology of Mass Media**. Tehran: ettelaat Publishing.
- Savadkoohi, Ali Asghar & Reza Ali Norouzi (2005). "**Study of factors affecting the education and political participation of students in**

Isfahan". *Journal of the Faculty of Humanities, Imam Hossein University*, No. 57: 75-110.

- Sharafuddin, Seyed Hossein (2008). "**Political Socialization and Political Education**". *Quarterly Journal of Education*, Second Year, Fifth Issue: 177-198.
- Tahhan, Mustafa Muhammad (2002). **Political Challenges of the Islamic Movement of Egypt**. Translated by Khalid Azizi. Tehran: Ehsan.
- The Iranian Students Polling Agency (ISPA) (2003). **A Survey of Tehran Citizens' Participation in the Seventh Parliamentary Elections**, Report 188.
- Zare Gharamaleki, Mohammad (2010) **Principles of Political Thought in the Quran**. Tehran: andisheh javan Center.

